

peccati, quoad formalem malitiam ejus, sed simpliciter de justificatione. Justificatio autem fieri non potest ullo modo sine justitia inhærente, etiamsi aliqui moderni aliter loquuntur. Ratio est, quia justificatio non tantum dieit mutationem privativam seu ablativam mali, sed etiam positivam et inductivam boni, scilicet, rectitudinis interioris, quam nomen iustitiae p̄ se fert. Hæc autem mutatio nullo modo fieri, aut intelligi potest sine aliqua forma intrinseca, quæ per illam inducatur, et illam rectitudinem formaliter conferat; hanc autem vocamus justitiam inhærentem. Et ideo justificatio fieri non potest sine infusione talis justitiae, etiam de potentia absoluta, magis quam esse album sine albedine. Et idem fere est de propria sanctificatione; hæc enim etiam requirit intrinsecam perfectionem, quæ respectu hominis eadem est cum supernaturali justitia. Et ideo dixit Concilium de justificatione loquens esse sanctificationem et renovationem. Idemque censeo de gratificatione propria, et de instaurazione amicitiae inter Deum et homines hæc enim sine gratia et charitate, vel alio excellentiori dono intelligi non possunt. Dico autem proprie et perfecte, quia interdum dicitur res sanctificari imperfecte per extrinsecam relationem, seu denominationem, quomodo dicunt multi potuisse Deum per extrinsecum favorem aliquo modo sanctificare, et gratum sibi reddere hominem. Sed ille modus, esto esset possibilis, certum est valde imperfectum futurum fuisse. Et adhuc intelligi non posset sine aliqua acceptione, vel ordinatione secundum præsentem statum ad aliquod donum supernaturale suo tempore obtinendum, quia alias nec objec-
tum, nec proportionatum effectum habere posset talis dilectio.

21. *Satisfit difficultati de remissione peccati per non imputationem.* — Igitur respondendo ad difficultatem positam in forma ac breviter, negatus imprimis sequi, justificationem anti peccati destructionem nunc fieri per non imputationem, vel per solam remissionem extrinsecam; nam per inhærentem justitiam fit etiam remissio peccati, quia per illam tollitur privatio gratiæ, quæ veram rationem culpæ et maculæ habet; et ex vi justificationis tollitur, quatenus talem rationem habet, quia infunditur gratia cum omnibus, quæ illi connaturalia sunt, quorum unum est, ut excludat maculam peccati, si illam invenerit. Unde quamvis negandum non sit justificationem includere nunc remissionem peccato-

rum, non solum quoad effectum quem in homine ponit, sed etiam quoad voluntatem et condonationem quam ex parte Dei requirit, nihilominus non includit illam ut mere extrinsecam, sed ut conjunctam ex natura rei cum tali intrinseca forma; et ideo absolute justificatio tota, ut includit peccati remissionem, fit per talem formam intrinsecam. At de potentia absoluta conceditur, in prædicto casu, seu facta hypothesi, de qua est controversia, peccatum excludi per solam extrinsecam voluntatem Dei, quæ non posset dici non imputatio falsa seu specie tenuis in sensu hæreticorum, quia esset vera destructio et abolitio peccati, quoad formalem rationem ejus. Nec etiam formaliter dici posset non imputatio vera, sed tantum consecutive, quia ut vere non imputetur peccatum, necesse est supponi ipsum esse ablatum; ideo enim tali homini vere non imputatur, quia in illo non est. Proprie ergo dicitur remissio et condonatio; hæc enim verba cadunt optime in ipsam culpam, nam phrasis *non imputandi* magis videtur referri ad poenam, ad quam non imputatur peccatum, postquam remissum est quoad culpam.

22. *Peccatum non consistit solum in non remissione divina.* — Est tamen conditio necessaria ut peccatum habitualiter maneat. — Neque hinc sequitur, peccatum habituale consistere solum in imputatione, vel non remissione divina; sed solum sequitur hanc esse veluti conditionem necessariam ut sit. Sicut res non est, nisi quandiu conservatur, seu quandiu non destruitur a Deo; tamen formaliter rem esse non est conservari aut non destrui a Deo. Item qui dicunt peccatum habituale esse per solam denominationem a peccato præterito non retractato, non coguntur dicere peccatum habituale esse ipsam non retractationem, nam hæc vel nullum peccatum est, si nondum occurrit obligatio retractandi, vel si occurrit, erit novum peccatum actuale: dicetur ergo non retractationem esse conditionem necessariam, ut peccatum præteritum denominare possit, tanquam vera moralis macula, quæ adhuc durat. Sic igitur, Deum non remittere, est conditio necessaria ut peccatum præteritum habitualiter maneat et constitutus peccatorem, ipsum vero non consistit in non remissione divina, vel imputatione. Non enim ideo est peccatum, quia imputatur, sed imputatur potius, quia est. Est autem non per existentiam alicujus rei physicæ, ut omnes Theologi fatentur cum D. Tho-

ma in 1. 2, q. 86, et cum Magistro in 4, d. 18, et est per se evidens; nulla enim talis res vel qualitas excogitari potest, quæ sit peccatum habituale. Nec etiam necessario existit per modum privationis physicæ; quia si sit sermo de privatione alienus perfectionis, vel rectitudinis naturalis, hæc nulla inventur necessario in peccatore post transactum actum peccati; quia potentia ejus integræ manent, habitus vero accidentaliter se habent, nam et vitiosi habitus possunt manere ablato peccato, et studiosi habitus naturales possunt esse cum illo. Si vero sit sermo de privatione gratiæ, jam declaratum est, quomodo illa possit habere rationem maculæ et peccati habitualis; est enim solum quasi materialiter, idque non universaliter, quia neque in puris naturalibus id haberet peccatum habituale, nec in veniali peccato reperitur, quamvis suam maculam relinquat, ut infra dicam.

23. *Quomodo existat peccatum habituale.* — *Modus sufficiens tollendi peccatum de potentia absoluta est per remissionem.* — Peccatum ergo habituale existere dicitur morali modo, aut per relationem rationis, aut per virtutem præsentiam, vel alio simili modo, qui necessario reducitur ad moralitatem quædam, quæ durat, et denominat hominem aversum a Deo, et re vera facit illum dignum odio et inimicitia Dei, quandiu modo aliquo sufficiente non deletur. Videtur autem modus sufficiens de potentia absoluta, quod tollatur per remissionem Dei, nam sicut res illa moralis est, ita etiam morali modo, et per moralem actionem tollitur. Quæ actio esse potest illius qui passus est injuriam, quia sicut injuria fit per voluntatem inferentis illam, ita destruitur per voluntatem ejus qui illam passus est, si illam remittat. Sicut in humanis, qui alteri injuriam intulit, est illi odiosus et de se inquisitus quandiu non satisfacit, vel quandiu alter non remittit injuriam; utroque autem modo censemur ratio injuriæ de medio tolli; quia is, qui illam intulit, quasi usurpatum habet honorem alterius, quæ ratio cessat, si alter remittat. Ex quo non sequitur, injuriam aut debitum humanum consistere in alterius imputatione, sed solum sequitur, pendere aliquo modo ex alterius voluntate ac remissione. Sic ergo servata proportione esset philosophandum de Deo in prædicto casu. Solum est considerandum, malum morale, seu peccatum ut sic sicut non fit a Deo, ita nec ab ipso conservari

proprie ac per se loquendo, et ideo nunquam diximus pendere a Deo. Quia vero potest a divina voluntate destrui, ideo dum non destruitur, seu remittitur, permanet. Atque hac etiam ratione diximus, negationem hujus remissionis esse conditionem, necessariam ut peccatum sit, non vero esse veram causam durationis ejus.

24. *Tripliciter potest intelligi peccatum remitti per non imputationem.* — Denique quod inferebatur, remissionem peccati secundum se et abstrahendo ab omni statu consistere in non imputatione, in rigore loquendo de imputatione, non sequitur, ut jam satis explicatum est. In sano autem sensu per non imputationem intelligendo veram peccati remissionem per voluntatem Dei extrinsecam, distinguendum est; nam tres potest habere sensus. Primus est, peccatum secundum se et in omni statu tolli per solam hanc remissionem; et sic negatur sequela, nam in virtute ex uno particulari infert universalem, quod fieri non potest. Ratio vero est, quia in aliquo statu potest amplius requiri ad plenam et perfectam remissionem justificativam peccatoris; et ita est in præsenti statu, eo quod ipsum habituale peccatum non solum includit id, quod morale est, sed etiam realem privationem internæ sanctitatis. Secundus sensus esse potest, peccatum secundum se, et abstrahendo ab hoc vel illo statu, posse aliquando deleri per solam extrinsecam remissionem, saltem quoad formalem rationem peccati; et hoc sensu admittitur sequela, quia solum inde fit, hunc modum destructionis non repugnare peccato ut sic, quod est verum, nam de potentia absoluta non repugnat peccato actuali, veniali autem fortasse nec de lege ordinaria, de quo infra dicam, nam inde sumitur magnum argumentum ad ea, quæ hic dicuntur, confirmanda. Tertius denique sensus est, ad destructionem peccati, ut sic, in omni statu necessariam esse remissionem divina voluntate factam, quamvis non solam; et hoc etiam admittimus ut verum; nam id Sancti Patres requirunt ad justificationem a peccato, quæ nunc fit in lege Evangelica; idemque ex Concilio Tridentino supra declaravimus; et ex multis Patribus ostendi in 4 tom. 3 p., disp. 4; et demonstrat etiam Bellarm., loco supra citato; ergo a fortiori in quolibet alio statu erit necessaria. Ratio vero sumitur ex dicto loco 3 p., quia peccatum est divina injuria, pro qua non potest homo condigne satisfacere, et ideo ut omnino tollatur, semper

est necessaria divina remissio. Ad quam obtinendam requiritur quidem, moraliter loquendo, et juxta modum ipsis rebus maxime convenientem, ut is qui injuriam intulit, injuriam retractet, vel petat veniam, aut aliquo alio modo sibi possibili remissionem acceptet, eique cooperetur; et ut remissio sit perfecta, oportet ut ad pristinam amicitiam restituatur; absolute tamen sufficit voluntas efficax remittentis, quantum ad ipsum pertinet; unde si talis voluntas sit suprema et omnipotens, poterit rationem mali moralis in tali peccato inventam destruere.

25. Hæc sunt quæ ad explicandas has sententias, earumque probabilitatem conferre possunt, ideoque non est facile inter eas ferre judicium; nemo autem potest alterutram eorum damnare, vel ut improbabilem rejicere, quia utraque revera habet graves autores, et probables rationes, et neutra continet aliiquid minus consentaneum sanæ doctrinæ. Ego vero hactenus in posteriorem sententiam magis propensus fui, quia in his rebus quæ ad divinam omnipotentiam spectant, non est aliiquid facile negandum, ubi contradicatio vel inconveniens non appetit; neutrum autem in praesenti materia occurrit; nihilominus pleniorum hujus puncti resolutionem in materiam de gratia reservamus.

ARTICULUS III.

Utrum possit per pœnitentiam unum peccatum sine alio remitti¹.

1. *Ad tertium sic proceditur. Videtur quod possit per pœnitentiam unum peccatum sine alio remitti. Primo quidem, quia peccatum remittitur in quantum tollitur Dei offesa per gratiam. Unde in 2 p. habitum est², quod nullum peccatum potest remitti sine gratia. Omne autem peccatum mortale contrariatur gratiæ et excludit eam. Unde impossibile est quod unum peccatum sine alio remittatur. Secundo, quia (sicut ostensum est³) peccatum mortale non potest sine vera pœnitentia remitti, ad quam pertinet deserere peccatum, in quantum est contra Deum. Quod quidem est commune omnibus peccatis mortalibus. Ubi autem est emitti sine alio.*

2. *Præterea, Ambrosius dicit super Beati*

¹ 1. 2, q. 73, art. 1; et 3, d. 30, a. 5; et 4, d. 45, q. 4, a. 3, q. 4, corp., et d. 16, q. 2, a. 1, q. 2, corp., et d. 18, q. 2, a. 5, q. 3, ad 1.

² Hom. 10 in Ezech., circa medium.

immaculati in via⁴: Prima consolatio est, quia non oblitiscitur misereri Deus; secunda per punitionem, ubi etsi fides desit, pœna satisfacit, et relevat. Potest ergo aliquis relevari ab aliquo peccato, manente peccato infidelitatis.

3. *Præterea, eorum quæ non necesse est esse simul, unum potest auferri sine alio. Sed peccata (ut in secunda parte habitum est⁵) non sunt connexa, et ita unum eorum potest esse sine alio. Ergo etiam unum eorum potest remitti sine alio per pœnitentiam.*

4. *Præterea, peccata sunt debita, quæ nobis relaxari petimus, cum dicimus in Oratione Dominica: Dimitte nobis debita nostra, etc. Sed homo quandoque dimittit unum debitum sine alio; ergo etiam Deus per pœnitentiam dimittit unum peccatum sine alio.*

5. *Præterea, per dilectionem Dei relaxantur hominibus peccata, secundum illud Hier. 31: In charitate perpetua dilexi te; ideo attraxi te miserans. Sed nihil prohibet quin Deus diligat hominem quantum ad unum, et sit ei offensus quantum ad aliud, sicut peccatorum diligit quantum ad naturam, odit autem quantum ad culpam; ergo videtur possibile quod Deus per pœnitentiam remittat unum peccatum sine alio.*

Sed contra est quod Augustinus dicit in lib. de Pœn.⁶: Sunt plures, quos pœnitent pecasse, sed non omnino, reservingantes sibi quædam, in quibus delectentur; non animadvertentes Dominum simul mutum et surdum a demonio liberasse, per hoc docens nos nunquam nisi de omnibus sanari.

Respondeo dicendum, quod impossibile est per pœnitentiam unum peccatum sine alio remitti. Primo quidem, quia peccatum remittitur in quantum tollitur Dei offesa per gratiam. Unde in 2 p. habitum est⁷, quod nullum peccatum potest remitti sine gratia. Omne autem peccatum mortale contrariatur gratiæ et excludit eam. Unde impossibile est quod unum peccatum sine alio remittatur. Secundo, quia (sicut ostensum est⁸) peccatum mortale non potest sine vera pœnitentia remitti, ad quam pertinet deserere peccatum, in quantum est contra Deum. Quod quidem est commune omnibus peccatis mortalibus. Ubi autem est emitti sine alio.

2. *Præterea, Ambrosius dicit super Beati*

⁴ In Ps. 118, serm. 18, in princ., tom. 4, refertur de Pœn., d. 3, cap. Prima consolatio.

⁵ 1. 2, q. 73, art. 1.

⁶ Cap. 6, parum ante medium, tom. 4.

⁷ 1. 2, q. 109, art. 7, et q. 113, art. 2.

⁸ Art. præced.

dem ratio, et idem effectus. Unde non potest esse vere pœnitens, qui de uno peccato pœnit, et non de alio. Si enim displiceret ei illud peccatum, quia est contra Deum super omnia dilectum (quod requiritur ad rationem veræ pœnitentie), sequeretur quod de omnibus peccatis pœnitneret. Unde sequitur, quod impossibile sit unum peccatum per pœnitentiam remitti sine alio. Tertio, quia hoc esset contra perfectionem misericordiae Dei, cujus perfecta sunt opera, ut dicitur Deut. 32. Unde cuius miseretur, totaliter miseretur. Et hoc est, quod August. dicit in lib. de Pœn.¹: Quædam impietas infidelitatis est, ab illo, qui iustus et justitia est, dimidiam sperare veniam.

Ad primum ergo dicendum, quod illud verbum Greg. non est intelligendum quantum ad remissionem culpæ, sed quantum ad cessationem ab actu; quia interdum ille, qui plura peccata consuerit committere, deserit unum, non tamen aliud. Quod quidem fit auxilio divino, quod tamen non pertingit usque ad remissionem culpæ.

Ad secundum dicendum, quod in verbo illo Ambros., fides non potest accipi, qua creditur in Christum; quia, ut August. dicit super illud Joan. 43: Si non venissem, et locutus eis non fuisset, peccatum non haberent, scilicet infidelitatis: Hoc enim est peccatum, quo tenentur cuncta peccata². Sed accipitur fides pro conscientia; quia interdum per pœnas, quas quis patienter sustinet, consequitur remissionem peccati, cujus conscientiam non habet.

Ad tertium dicendum, quod peccata quævis non sint connexa, quantum ad conversionem ad bonum commutabile, sunt tamen connexa quantum ad aversionem a bono incommutabili, in qua convenienter omnia peccata mortalia. Et ex hac parte habent rationem offensæ, quam oportet per pœnitentiam tolli.

Ad quartum dicendum, quod debitum exterioris rei (puta pecunia) non contrariatur amicitia, ex qua debitum remittitur, et ideo potest unum dimitti sine alio. Sed debitum culpæ contrariatur amicitia, et ideo una culpa, vel offensa non remittitur sine altera; ridiculum enim videtur, quod etiam ab homine aliquis veniam peteret de una offensa, et non de alia.

¹ Cap. 6, non longe a fine, tom. 4.

² Tract. 89 in Joan., inter principium et medium, tom. 9.

Ad quintum dicendum, quod dilectio, qua Deus diligit hominis naturam, non ordinatur ad bonum gloriæ, a quo impeditur homo per quodlibet peccatum mortale. Sed dilectio gratiæ, per quam fit remissio peccati mortalis, ordinat hominem ad vitam æternam, secundum illud Rom. 6: Gratia Dei, vita æterna. Unde non est similis ratio.

COMMENTARIUS.

1. *Sensus articuli.— In hoc articulo constat sermonem esse de peccatis mortalibus, nam de eorum tantum remissione in hac quæstione agitur. Statim vero hic occurrit eadem dubitatio quæ in præcedenti titulo, an, scilicet, D. Thomas loquatur de potentia absoluta, vel de ordinaria; nam absolute respondet impossibile esse per pœnitentiam unum peccatum sine alio remitti. Si tamen consideretur discursus ejus, facile intelligetur, eodem modo usurpare vocem impossibile in utroque articulo. Nam ex principio, superiori articulo probato, procedit ad concludendam assertionem presentem, nimurum, ex eo quod remissio peccati non potest fieri sine gratia, vel sine pœnitentia, que omnibus peccatis æque repugnat; sicut e converso quodlibet peccatum mortale illis contrarium est. Ex rationibus ergo superiorius factis constat D. Thom. non loqui de absoluta potentia, sed supposito modo quo nunc Deus remittit peccatum. Quod etiam satis declarat tercia ejus ratio, sumpta ex perfectione misericordiae divinæ; non est enim Deo simpliciter necessarium uti cum homine tota perfectione misericordiæ suæ; nam licet hoc sit magis consentaneum bonitati ejus, tamen si Deus aliter res ordinare voluisse, non ideo ageret aliquid contra virtutem vel prudentiam; nulla enim ratio mali aut deformitatis in tali opere singi potest, sed solum quædam minor perfectio non privativa, sed negativa, quæ libera est Deo, quia non est in ipso, sed in effectu. Etenim licet in ordine ad effectum videatur opus minus perfectum, in ordine ad operantem, cuius regula est voluntas ejus, nulla esset minor perfectio.*

2. *Illi etiam considerandum est, aliud esse querere an unum peccatum mortale possit remitti sine alio, vel an per pœnitentiam possit unum sine alio remitti; nam prior quæstio magis absoluta est quam secunda, quia non determinatur ad certum aliquem remissionis modum, seu medium; D. Thomas*

autem non priorem, sed posteriorem quaestio-
nem movet, agitque de pœnitentia non qua-
cunque, sed perfecta, quæ per veram contri-
tionem fit, ut patet ex secunda ratione, ubi de-
clarat se loqui de illa pœnitentia, ad quam
pertinet deserere peccatum in quantum est
contra Deum super omnia dilectum; ex quo
recte concludit, non posse esse veram pœni-
tentiam de uno peccato, quin sit etiam de om-
nibus, saltem virtualiter; quod verissimum
esse censeo, ut supra declaravi. Ideoque lo-
quendo de hoc genere remissionis, apparen-
tius dici posset simpliciter esse impossibile
sic remittere unum peccatum sine alio. Et de
hac impossibilitate in sensu composito, ut sic
dicam, probabiliter posset quis interpretari
D. Thomam, et existimare sic esse impossibile
simpliciter hoc, non tamen per se, et præscin-
dendo a tali modo remittendi peccatum, per
hujusmodi potentiam. Nihilominus tamen
etiam illo modo non oportet sumere illam im-
possibilitatem in ordine ad pœnitentiam ab-
solutam, quia actus pœnitentis, etiamsi sit
contrarius, non expellit formaliter peccatum,
sed dispositio; et ideo, esto verum sit non
posse contritionem esse perfectam, quin for-
maliter vel virtute sit de omnibus peccatis,
nihilominus non obstante tali actu, posset
Deus nullum peccatum mortale remittere, et
ideo ex vi illius actus non sequitur implicatio
contradictionis, si Deus vellet unum pecca-
tum remittere, et non aliud, quamvis hoc sit
præter exigentiam, et quasi conditionem con-
naturalis illius actus; et ideo id dici posset
impossible, et secundum legem a Deo insti-
tutam, et suo modo ex natura rei.

3. Explicantur verba Gregorii.—In solutio-
nibus argumentorum pauca occurunt nota-
tione digna. In primo tamen argumeto tractat D. Thomas quædam verba Gregorii quæ
sumpsisse videtur ex Gratiano in cap. *Pluit*,
de Pœnit., d. 43, vel ex Magistr. in 4, d. 45;
nam omnes sic ea referunt: *Cum ille, qui
proximum odit, ab aliis vitiis se corrigit, una
eademque civitas ex parte compluitur, et ex
parte arida remanet; quia sunt quidam, qui
cum quædam vicia resecant, in aliis graviter
perdurant.* Verba autem Gregorii, hom. 10 in
Ezech., sunt: *Cum vero ipse qui proximos au-
dit, ab aliis se vitiis corrigit, atque ab aliis
emendari contemnit, una eademque civitas, et
ex parte compluitur, et ex parte arida remanet,
in qua a se predicationis pluviam repellit.
Sunt enim quidam qui exhortationis verba om-
nino non audiunt, hi penitus suscipere plu-*

*viam nolunt, et sunt quidam qui audiunt, sed
hanc medullitus non sequuntur, quia alia in se
vicia resecant, sed in aliis graviter perdurant.* Ex quibus evidenter constat, veram esse respon-
sionem D. Thomæ, quæ eliam est Magis-
tri, et Gratiani in § *Illiud autem*, Greg. non
loqui de remissione culpæ, sed de cessatione
ab usu et consuetudine unius peccati, non alterius. Unde etiam fieri potest, ut quantum
ad realem et positivum habitum vitiæ, unus
expellatur et non aliis, integra manente
culpa.

4. Verba Ambrosii expenduntur. — Similiter in secundo argumeto refert D. Thomas quædam verba Ambrosii prout habentur apud
Gratianum, c. *Prima consolatio*, eadem d., et
Magistrum, d. 43, et omnes illa sumpsisse vi-
dentur ex Glossa ord. Psal. 418, octonar. 48,
litter. Zadik, scilicet: *Prima consolatio est,
quia non obliviscitur misereri Deus. Secunda
per punitionem; ubi etsi fides desit, pœna sa-
tisficit, et relevat.* Apud Ambr. autem super
eudem Psal. 418, eodem octon. 48, in prin-
cipio, sic legitur: *Credentibus igitur in Domi-
num, est in Domini misericordia consolatio.*
*Est etiam aliud consolationis genus iis, qui
graves solverint pœnas, ut habes scriptum in
Isaiæ libro: Consolamini, consolamini, popule
meus, usque ad illud: Solutum est peccatum
ejus, quia recepit de manu Domini duplicita
peccata sua (ita enim legit Ambr. juxta 70),*
et subdit hæc obscura verba: *Etiamsi fides
deerat, pœna satisfecerat; relevantur solutione
pœnarum, quia solvuntur commendatione me-
ritorum.* Ex quibus appetat, quam sit difficilis
interpretatio D. Thomæ, quam sumpsit etiam
ex Gratiano, et Magistro, et nunc habetur in
Glossa ordin., scilicet, fidem ibi accipi pro
conscientia delicti, nam, licet hæc desit, po-
test quis patienter sustinendo pœnas conse-
qui remissionem peccati, ejus conscientiam non
habet. Quæ doctrina vera est, tamen Ambros.
non videtur de illa re loqui; nam populo Judæorum, quem Deus per Isaiam con-
solabatur, cuique reddiderat duplicita pro
omnibus peccatis suis, non deerat conscientia
peccati, ut per se notum videtur; non ergo
potuit in hoc sensu dicere Ambros. de illo
populo: *Etiamsi fides deerat.* Existimo ergo
Ambros. locutum fuisse de fide, id est, de fi-
ducia seu confidentia magna in misericordia
Dei; consonat enim hoc cum illis prioribus
verbis: *Credentibus in Dominum, est in mis-
ericordia Domini consolatio;* et cum distinctio-
ne illarum consolationum quas ibi distinguit,

ac si diceret: Quidam consequuntur remis-
sionem peccatorum, quasi omnino gratuito
per ferventem accessum ad misericordiam
Dei; alii qui minorem habent fidem, saltem
luendo pœnas veniam consequuntur; loquitur
enim de remissione peccati quoad integrum
satisfactionem. Et ita est sensus mani-
festus. Neque ille fidei defectus est aliqua
culpa infidelitatis, quia stante possint alia pec-
cata remitti, in quo argumentum fundabatur;
sed est quædam minor perfectio fidei, seu fi-
duciae in Deum, quæ adjunctam habere solet
minorem perfectionem in contritione, et in
modo petendi veniam, propter quam remissio
peccati quoad pœnam minor est, suppletur ta-
men patienter sustinendo divina supplicia.
Aliorum argumentorum solutiones faciles
sunt, et omnes manifeste procedunt in sensu
declarato, quod secundum ordinariam et sta-
tutam legem, unum peccatum mortale sine
alio non remittatur.

ARTICULUS IV.

*Utrum remissa culpa per pœnitentiam, remit-
tatur reatus pœnae¹.*

1. Ad quartum sic proceditur. Videtur quod
remissa culpa per pœnitentiam, non remaneat
reatus pœnae. Remota enim causa, removetur
effectus. Sed culpa est causa reatus pœnae;
ideo enim est aliquis dignus pœna, quia cul-
pam commisit. Ergo remissa culpa, non po-
test remanere reatus pœnae.

2. Prieterea, sicut Apostolus dicit Rom. 5,
donum Christi est efficacius quam peccatum.
Sed peccando homo simul incurrit culpam et
pœnae reatum. Ergo multo magis per donum
gratiae, simul remittitur culpa et tollitur pœna
reatus.

3. Præterea, remissio peccatorum fit in pa-
netitia per virtutem passionis, secundum il-
lud Rom. 3²: *Quem propositus Deus propitia-
torem, per fidem in sanguine ipsius, propter
remissionem præcedentium delictorum. Sed
passio Christi est sufficienter satisfactoria pro
omnibus peccatis, ut supra dictum est³.* Non
ergo post remissionem culpæ, remanet aliquis
reatus pœnae.

¹ Supra, q. 67, art. 3, ad 3, et q. 69, art. 40,
ad 3; et 4, d. 44, q. 2, art. 4; et Rom. 11, lect.
4, col. 4.

² Et Hebr. 6.

³ Q. 48 et 49, et q. 79, art. 5.

Sed contra est quod 2 Reg. 12 dicitur, quod
cum David pœnitens dixisset ad Nathan:
Peccavi Domino, dixit Nathan ad illum: Do-
minus quoque transtulit peccatum tuum; ce-
rum tamen filius, qui natus est tibi, morte mo-
rietur. Quod fuit in pœnam præcedentis pec-
cati, ut ibidem dicitur. Ergo remissa culpa,
remanet reatus alicujus pœnae.

Respondeo dicendum, quod (sicut in secunda
parte habitum est¹) in peccato mortali sunt
duo, scilicet, aversio ab incommutabili bono,
et conversio ad commutabile bonum inordinata.
Ex parte ergo aversionis ab incommutabili
bono, consequitur peccatum mortale reatus
pœnae æternæ; ut qui contra æternum bonum
peccavit, in æternum puniatur. Ex parte etiam
conversionis ad bonum commutabile, in quan-
tum est inordinata, consequitur peccatum mor-
tale reatus alicujus pœnae, quia inordinatio
culpa non reducitur ad ordinem justitiae, nisi
per pœnam. Justum est enim, ut qui voluntati
sue plus indulxit, quam debuit, contra volun-
tatem suam aliquid patiatur; sic enim erit aequalitas.
Unde Apocal. 18 dicitur: Quantum glo-
rificavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi
tormentum et luctum. Quia tamen conversio ad
bonum commutabile est finita, non habet ex
hac parte peccatum, quod debeatur ei pœna
æterna. Unde si sit inordinata conversio ad
bonum commutabile sine aversione a Deo (sicut
est in peccatis venialibus) non debetur peccato,
pœna æterna, sed temporalis. Quando igitur
per gratiam remittitur culpa, tollitur aversio
animæ a Deo, in quantum per gratiam anima
Deo conjungitur; unde et per consequens simul
tollitur reatus pœnae æternæ; potest tamen re-
manere reatus alicujus pœnae temporalis.

Ad primum ergo dicendum, quod culpa mor-
talis utrumque habet, et aversionem a Deo, et
conversionem ad bonum creatum. Sed (sicut in
secunda parte habitum est²) aversio a Deo est
ibi sicut formale; conversio autem ad bonum
creatum est ibi sicut materiale. Remoto autem
formali ejusdemque rei, tollitur species, sicut
remoto rationali, tollitur species humana. Et
ideo ex hoc ipso dicitur culpa mortalis remitti,
quaõ per gratiam tollitur aversio mentis a Deo,
simul cum reatu pœnae æternæ. Remanet au-
tem illud, quod est materiale, scilicet inordi-
nata conversio ad bonum creatum, pro qua de-
betur reatus pœnae temporalis.

Ad secundum dicendum, quod (sicut in 2

¹ I. 2, q. 87, art. 4.

² I. 2, q. 71, art. 6.

parte habitum est¹) ad gratiam pertinet operari in homine, justificando ipsum a peccato, et cooperari homini ad recte operandum. Remissio igitur culpe et reatus pœnae æternæ pertinet ad gratiam operantem; sed remissio reatus pœnae temporalis pertinet ad gratiam cooperantem, in quantum scilicet homo, cum auxilio divinae gratiae patienter penas tolerando, absolvitur etiam a reatu pœnae temporalis. Sicut igitur prius est effectus gratiae operantis, quam gratiae cooperantis, ita etiam prius est remissio culpe, et pœnae æternæ, quam plena absolutio a pœna temporali, utrumque enim est a gratia, sed primum a gratia sola, secundum ex gratia et libero arbitrio.

Ad tertium dicendum, quod passio Christi de se sufficiens est ad tollendum omnem reatum pœnae, non solum æternæ, sed etiam temporalis; et secundum modum, quo homo participat virtutem passionis Christi, percipit etiam absolutio reatum pœnae. In baptismo autem homo participat totaliter virtutem passionis Christi (utpote per aquam et spiritum Christo commortuus peccato, et in eo regeneratus ad novam vitam), et ideo in baptismate homo consequitur remissionem reatus totius pœnae. In pœnitentia vero consequitur virtutem passionis Christi, secundum modum propriorum actuum, qui sunt materia pœnitentiae, sicut aqua baptismi, ut supra dictum est². Et ideo non statim per primum actum pœnitentiae, quo remittitur culpa, solvit reatus totius pœnae, sed completis omnibus pœnitentiae actibus.

COMMENTARIUS.

1. Responso D. Thomæ est, remissa culpa, non semper remitti reatum omnis pœnae. Quam assertionem in argumento *Sed contra*, probat ex facto David, 2 Reg. 42, ubi post illa verba Nathan, *Dominus quoque transtulit peccatum tuum*, quæ remissionem culpe declarabant, prædictum ei nibilominus mors filii in poenam peccati ejus. Qui locus probat optimè de aliqua pœna temporali hujus vite, quam interdum ita Deus decernit, et statuit, ut nullam aliam satisfactionem pro illa admittat; sic adeo ut, licet homo non solum culpe, et poena æternæ, sed etiam totius pœnae temporalis vitæ futuræ veniam obtineat, nihilominus in hac vita aliquas pœnas, vel afflictiones luat, juxta divinæ providentiæ

¹ 1. 2, q. 109, art. 7, et q. 111, art. 2.

² Q. 84, art. 1 et 3.

rationem, quæ fortasse non est ejusdem rationis respectu omnium peccantium, quoad has pœnas, id est, non una et eadem generali lege omnes punit hoc genere temporali pœnarum, sed juxta dispositionem suam, in ordine ad varios fines suæ gubernationis; quod est attente observandum, declarabiturque amplius disputatione sequenti.

2. Conclusio vero D. Thomæ non solum de his pœnis, sed etiam de reatu pœnae quasi per se et intrinsece comitantis peccatum, et necessario solvenda, vel in hac vita, vel in futura, intelligenda est; et ideo in corpore articuli eam probat alio discursu sumpto ex intrinseca deformitate peccati quæ veluti ex duobus capitibus integratur, scilicet aversione a Deo, et conversione inordinata ad creaturam. Ait ergo divus Thomas: Aversioni respondet æterna pœna, quia bonum, a quo recedit per talem aversionem, infinitum et æternum est; conversioni autem respondet pœna de se non æterna, seclusa aversione, quia inordinatio talis conversionis ex se omnino finita est. Per remissionem autem culpe necessario tollitur reatus pœnae æternæ, quia necessario tollitur aversione a Deo, cum peccatum non remittatur, quin homo restituatur in gratiam et amicitiam Dei, eique tanquam ultimo fini conjugatur. Potest tamen (ait D. Thomas) remanere reatus pœnae alicuius temporalis. Quam ultimam partem (licet videatur esse conclusio principaliter intenta) nullo medio D. Thomas ostendit, sed videtur illud remisisse ad solutionem primi argumenti, ubi affirmat, ablata aversione, quod est formale in peccato, manere id quod est materiale, scilicet, inordinatam conversionem ad bonum creatum. Unde optime concludit manere reatum pœnae temporalis, nam hæc respondet isti conversioni, ut in corpore dixit. Cum autem D. Thomas ait, manere inordinatam conversionem, potentialiter intelligentem est, id est, posse manere; non enim est necesse, ut semper maneat, quia neque est necesse ut, remissa culpa, semper maneat reatus pœnae temporalis; neque in hoc sensu conclusio posita est, ut constat ex ejus terminis, et est per se notum.

3. Sed adhuc in hoc sensu est satis difficile dictum D. Thomæ, quod inordinata conversione maneat ablata aversione; et praeterea manet eadem difficultas, quia hoc ipsum nullo medio ostenditur a D. Thoma. Sed quod ad rem ipsam attinet, tractabimus illam

disputatione sequenti; indiget enim longiori discussione. Nunc solum assero, non oportere, nec debere intelligi de inordinata conversione quantum ad moralem malitiam ejus, sed vel quoad habitum, vel quoad aliquem effectum, vel debitum ex illa ortum. Quoad alteram vero partem, ex discursu D. Thomæ in articulo potest colligi hæc probatio, quia per se non repugnat esse in homine inordinatam conversionem, et consequenter reatum pœnae temporalis, absque aversione a Deo, ut patet in veniali peccato; ergo non etiam repugnabit, sed fieri poterit, ut ablata aversione culpe mortalium, maneat inordinata conversione, saltem quantum sufficiat ad reatum pœnae temporalis. Insinuatur etiam alia ratio, quia pœna æterna, ut sic, per se et quasi formaliter pendet ab aversione; et ideo non potest manere reatus ejus, remissa culpa; pœna autem temporalis non pendet per se ab aversione, et ideo non necessario tollitur, remissa culpa. Quæ omnia latius expenduntur, et examinabuntur citato loco.

4. *Gratia duplex, operans et cooperans.* — In solutione ad 2 multa dicit D. Thomas quæ pendent ex materia de Gratia, breviter tamen attingenda sunt, quantum necesse est ad hujus loci explicationem, quia ad intelligentiam materiae præsentis etiam sunt necessaria. Supponit ergo imprimis D. Thomas divisionem gratiae in operantem et cooperantem; quæ juxta mentem Augustini, ut alibi tractavi¹, de actuali gratia seu auxilio data est; et gratia operans eadem est, quæ gratia præveniens seu excitans; gratia vero cooperans eadem est quæ gratia actualiter adjuvans. D. Thomas autem, 1. 2, q. 111 (quem alii Theologi imitantur), extendit has voces ad habitus gratiae, seu infusionem gratiae habitualis, quæ duplice consideratur, primo quatenus a Deo solo infunditur, et in nobis habet aliquos effectus ex vi solius infusionis Dei; et ut sic dicitur gratia operans, non accipiendo in rigore nomen operantis, prout efficientiam significare videtur, sed generalius, ut idem sit quod causantis, sive formaliter, sive quolibet alio modo. Secundo considerantur habitus gratiae, ut in nobis sunt principia supernaturalium actionum, quæ dicuntur fructus justitiae; et sub hac consideratione dicuntur tales habitus habere rationem gratiae cooperantis, quia cum voluntate nostra ad hos actus cooperantur.

6. *Objectio contra D. Thomam solvitur.* — Tertio ex hac doctrina concludit D. Thomas priorem esse remissionem culpe et pœnae æternæ, quam plenam absolutio reatum a pœna temporali, quia prior est effectus gratiae cooperantis, quam cooperantis. Atque ita tacite concludit remissionem culpe et pœnae æternæ

¹ Lib. 3 de Auxiliis, a principio.

¹ Lib. 3 de Auxiliis, cap. 5.